

XVII. SVETOVÝ FILOZOFICKÝ KONGRES

XVII. svetový filozofický kongres, ktorý sa konal v dňoch 21. — 27. augusta 1983 v Montreale, zvolala Medzinárodná federácia filozofických spoločností (FISP) v spolupráci s Kanadskou filozofickou asociáciou a Filozofickou spoločnosťou Québecu. Zúčastnilo sa ho vyše 2200 delegátov. Československú delegáciu tvorili: akademik Vladimír Cirbes (vedúci delegácie), doc. Vladimír Čechák, CSc., prof. Jozef Mužík, CSc., prof. Jakub Netopilík, DrSc., člen korešp. Vladimír Ruml, člen korešp. Jindřich Zelený.

Zahajovací prejav predniesol doterajší predseda FISP Alvin Diemer. V prejave nazvanom *FISP v aktuálnom svetovom vývoji* podal stručný prehľad dosiaľ konaných filozofických kongresov a pokúsil sa stanoviť úlohy FISP do budúcnosti, podčiarkol nevyhnutnosť dialógu medzi filozofmi, ktorému má podľa neho slúžiť FISP ako internacionálna organizácia, požadoval, aby do činnosti FISP neboli vtahované politické a ideologické momenty. Ukázal, že vývoj dnešného sveta nastoľuje rad globálnych problémov, akými sú otázka rozvoja človeka, mieru, ľudských práv, tretieho sveta, odcudzenia, humanizmu, vzťahu vlastnej a cudzej kultúry atď., ku ktorým sa musia vyjadrovať a vymieňať si názory filozofi všetkých krajín.

F. Dumont z Québecu predniesol slávnostný prejav na tému *Kríza kultúry: Kríza historického vedomia*. Typicky špekulatívnym spôsobom kritizoval rad negatívnych javov, vlastných kultúre kapitalistického sveta; vydával ich však za typické pre súdobú kultúru vôbec. Požadoval vytvorenie originálnej kultúry, ktorá by uspokojovala opravdivé ľudské potreby a opierala sa o filozofiu.

Nedozvedeli sme sa však, čo by malo byť obsahom tejto novej „originálnej“ kultúry. V jeho vystúpení (a potom aj v rade vystúpení ďalších buržoáznych filozofov počas kongresu) bola snaha vysvetľovať krízu buržoáznej kultúry ideologickými motívami, z čoho sa vyvodzovalo, že aj prekonanie tejto krízy tkvie v premene ideológie a nie spoločenského systému.

Všeobecne treba zdôrazniť, že kritika úpadkových príznakov buržoáznej kultúry zo strany nemarxistických filozofov, odhaľovanie rozporov medzi kultúrou a technikou, kultúrou a civilizáciou, kultúrou a prírodou a pod. často vyúsťovali v skepsu voči vede a technike, voči spoločenskému pokroku a v propagáciu iracionalistických koncepcií. Redukcia spoločenskoekonomických vzťahov na vzťahy technologické bola pre mnohých východiskom pre interpretáciu rozporov súdobého kapitalizmu ako rozporov vlastných spoločenskému vývoju dnešnej doby vôbec, teda aj vývoju socialistickému.

Ústrednou témou kongresu bola téma: *Filozofia a kultúra*. Tejto téme boli venované štyri plenárne zasadnutia a celý rad rokovaní v špeciálnych sekciách.

Prvé plenárne zasadnutie na tému *Filozofické určenie idey kultúry* sa konalo pod predsedníctvom E. Agazziho a ako referenti vystúpili E. Lévinas z Paríža, J. Passmore z Canberry a L. Marcil-Lacoste z Montreálu.

Na zasadnutí sa posudzovali najmä otázky vzťahov kultúry a prírody, kultúry a civilizácie a problematika jednoty a rozmanitosti kultúr. Vo všetkých referátoch aj v diskusných vystúpeniach sa zdôrazňovala skutočnosť,

že v procese rozvoja kultúry neustále vzrastá význam jej filozofického fundovania.

Hlavné referáty vychádzali z nemarxistických filozofických pozícií; ignorovali triedne dimenzie a reálny spoločenský kontext, v ktorom sa kultúra v minulosti formovala a v súčasnosti rozvíja; operovali s metafyzicky pojatým princípom „obecnej kultúry“ a ich prístupy k otázkam zložitosti, mnohotvárnosti a diferencovanosti kultúry neprekročili rámec popisnosti. V rokovaní sa pomerne výrazne prejavila metodologická i teoretická nejednotnosť súčasnej buržoáznej filozofie v chápaní podstaty, vývinu, funkcie i rozmanitých aspektov kultúry.

Kongres ukázal, že súčasní buržoázni filozofi, vychádzajúci z idealistického chápania dejín, preceňujú duchovnú stránku kultúry, odhliadajú od jej určenosti spoločenskými, najmä výrobnými vzťahmi; a pokiaľ aj na spoločenský kontext kultúry prihliadajú, operujú pojmom „spoločnosti vôbec“, abstrahujú od jej sociálne-ekonomického základu, triednych protirečení, atď.

Zložitost a mnohostrannosť kultúry nutne vedie k tomu, že pri ignorovaní tejto skutočnosti nutne vzniká množstvo filozofických koncepcií kultúry, ktoré vyúsťujú v jednostranné definície. Na kongrese sa prezentovali rozmanité koncepcie kultúry, odrážajúce buržoázne filozofické smery, uplatňujúce hľadiská funkcionálnej a štrukturalistickej, existenciálnej-fenomenologickej a hermeneutickej filozofie, filozofickej antropológie a zčasti aj pozitivistickej, najmä lingvistickej filozofie.

Základné marxistické pozície k prerokovanej problematike boli formulované vo vystúpeniach T. I. Ojzermana, D. Tanaseho a I. S. Narského. V ich vystúpeniach sa okrem iného podčiarklo, že kultúra je príroda človeka, ktorá sa vyvíja, že tvorí časť ľudského bytia, že je to v prvom rade ontologická otázka, ktorá má, prirodzene, ale až následne aj dimenzie axiologické, semiotické a iné.

Druhé plenárne zasadnutie — *Kultúra a hodnoty: historické perspektívy* sa konalo pod predsedníctvom R. Klibanského; s referátmi vystúpili C. Perelman z Bruselu, A. Danto z New Yorku a V. Mathieu z Turína.

Na rokovaní sa posudzovali najmä otázky vzťahu etiky, práva a náboženstva, ďalej problematika jazyka a umenia ako vyjadrenia istej kultúry a úloha filozofie v dejinách kultúr.

Základné tézy referátov vychádzali v zásade z idealistických pozícií (morákla a náboženstvo ako komplementárne fenomény, pojmy filozofie sú fikcie a pod.). Názory vyslovené v referátoch vyvolali živú reakciu zo strany prítomných delegácií socialistických a niektorých rozvojových krajín.

V priebehu diskusie sa vyslovilo viacero názorov na filozofické určenie podstaty kultúry (kultúra ako špecifická metóda organizácie a vývoja ľudskej činnosti; kultúra nie je sféra sama o sebe, preniká rôznymi sférami ľudskej činnosti; kultúra je historická konštanta a historická dimenzia človeka; skutočná kultúra je preniknutá hodnotami humanity a tým je prístupná všetkým národom a podobne).

V diskusii nebolo sporu o tom, že rozvoj kultúry vyúsťuje vo vznik a rozvoj intelektuálnych, mravných, estetických, politických a iných hodnôt. Spor začínal tam, kde išlo o to, ako ich chápať. Predstavitelia nemarxistických smerov sa napospol zhodovali v tom, že chápali hodnoty ako trvalé, nemenené východiská pre normy ľudského konania; závery tohto druhu, absolutizácia

hodnôt, sa vyvodzovali dokonca aj z náboženstva, či absolútnej idey. Za stanoviskami, ktoré hodnoty v ich abstraktnej podobe absolutizovali, sa nezriedka skrývala snaha vydávať hodnoty v buržoáznom poňatí za hodnoty všeludské; nechýbali ani výzvy k obnove liberalizmu.

Témou tretieho plenárneho zasadnutia bola problematika *Človek a kultúra v súčasnom svete*. Predsedal D. N. Gvišiani; s referátmi vystúpili R. Schoborová, E. Amado Lévy-Valensi z Jeruzalema a V. Mšvenieradze z Moskvy.

Predsedajúci v úvodnom slove podčiarkol, že kultúra je univerzálna sociálna podstata človeka, jeho tvorivý potenciál, prostriedok harmonického rozvoja človeka; len kultúra úzko zviazaná s reálnymi potrebami a záujmami človeka má budúcnosť.

Referáty sa týkali vzťahov literatúry a kultúry, prínosu hebrejskej kultúry ku kultúrnemu pokroku a vzťahov filozofie, kultúry a technického pokroku.

Rokovanie zahrnulo pomerne širokú problematiku dialektiky človeka a kultúry, porozumenia a zápasu medzi kultúrami, vzťahov vedy, techniky a kultúrnej tvorivosti, jednotnej kultúry či kultúrneho pluralizmu, kritiky tzv. kultúrneho imperializmu a pod.

Predstavitelia socialistických krajín (Denisov a ďalší) poukázali na dialektiku intelektuálneho vývoja jedinca a rozvoja kultúry, na podmienky, ktoré vytvára reálny socializmus pre uplatnenie duchovných potencií širokých vrstiev obyvateľstva, na úlohu masovokomunikačných prostriedkov v oblasti kultúrnej výmeny a podobne.

Štvrté plenárne zasadnutie prerokovalo tému: *Filozofia a kultúra — výhľady do budúcnosti*. Predsedal L. Zea z Mexika; s referátmi vystúpili E. Pucciarelli z Buenos Aires, C. Grant z Halifaxu a N. Lobkowicz z Mníchova. Na programe rokovania bola problematika kultúrnych ideálov (spravidlivosť, koexistencia, spolupráca, mier, sloboda) ako aj úloha a význam filozofie v kultúrnej výmene.

Zatiaľ čo C. Grant vylúčil z pozícií Heideggerovej a novoplatónskej filozofie situáciu v myslení a kultúre západu veľmi pesimisticky („prekonáva krízu a blíži sa ku svojmu koncu“), Lobkowicz, naopak, propagoval v rozvoji kultúry optimistické perspektívy. Človek je tvorcom kultúry, toto poslanie v človeku treba rozvíjať; úlohou filozofie pritom je viesť ľudí k mysleniu“.

V diskusii sa zdôraznila zodpovednosť vzhľadom k hrozbe atómovej smrti a zazneli silné hlasy za odstraňovanie vykorisťovania, rasových predsudkov, za rozvoj všetkých ľudských schopností, za rozvoj vnútornej kultúry človeka.

*

Okrem plenárnych zasadnutí pracovalo v priebehu kongresu 19. sekcií, ktoré uskutočnili vyše 50 zasadnutí; časť sekcií nadväzovala vo svojom rokovaní na hlavnú tému kongresu a zameriavala sa menovite na vzťah kultúry a prírody, dialektiku osobnosti a kultúry, vzťahy civilizácie a kultúry, výchovy a kultúry, ideológie a kultúry, na otázky dialógu a konfliktu kultúr, postavenie žien v kultúre a úlohu filozofie v histórii kultúr.

Na programe rokovania väčšina sekcií boli však otázky, ktoré nesúviseli s hlavnou témou kongresu. Išlo najmä o nasledovné špeciálne filozofické oblasti: teória poznania, logika a metodológia, filozofia vied, filozofia náboženstva, etika, estetika a filozofia umenia, antropológia a filozofická psy-

chológia; viacero zasadaní sekcií bolo venované dejinám filozofie a súčasným filozofickým smerom.

Pomerne pestrá paleta problémov bola začlenená do ďalších útvarov kongresu; uskutočnili sa dve sympóziá, dve kolokviá (k výročiu K. Marxa a k výročiu K. Jaspersa), desať ateliérov, dvanásť diskusií k oznámeným tézam a štyridsaťtri besied za okrúhlym stolom.

Živý záujem vyvolalo *kolokvium k výročiu K. Marxa*. Kolokviu predsedali S. Ganovski zo Sofie a T. Ojzerman z Moskvy; ako referenti vystúpili S. Avineri z Jeruzalema, F. Cunningham z Toronta, J. D'Hont z Poitiers a F. Tökei z Budapešti.

Predstavitelia marxizmu-leninizmu sa usilovali objasniť jeho svetonázorovú a metodologickú úlohu v riešení súčasných problémov a zdôrazniť jeho humanistickú a demokratickú podstatu. Nemarxistickí referenti sa snažili obmedziť význam Marxovho myslenia na 19. stor. (S. Avineri), alebo len na určitú oblasť, najmä na riešenie otázky tried (F. Cunningham), či objaviť v učení Marxa „nedoriešené problémy“ a pod., s otvorenou kritikou Marxa a marxisticko-leninskej filozofie nevystupovali.

Za zmienku stojí beseda za okrúhlym stolom zameraná na *súčasnú vzťahy marxizmu k iným filozofickým tradíciám z hľadiska demokracie a ľudských práv*. Besedu riadil J. Somervill, komunista z USA, ktorý vystúpil aj s úvodným referátom. Označil nukleárnu vojnu za najťažší zločin proti ľudstvu a vyzval filozofov, aby prispeli k odvráteniu nebezpečenstva jadrovej vojny. Niektorí účastníci besedy vystúpili s replikami, zmysel ktorých spočíval v tom, že USA i ZSSR sú dve nukleárne super-veľmoci, ktoré rovnako nesú zodpovednosť za súčasnú napätú medzinárodnú situáciu a horúčkovité zbrojenie. Prezentovali sa skrátka argumenty bežné z buržoáznej propagandy. Treba zaznamenať, že niektorí buržoázni filozofi vystúpili s obhajobou tzv. prirodzených práv, ktoré kládli do protikladu s ľudskými právami, obhajovanými marxistami. Možno v tom vidieť určitú zmenu taktiky boja buržoáznej ideológie v súvislosti s ľudskými právami.

Značnú pozornosť vyvolalo rokovanie jednej zo sekcií na tému *Africké myslenie*, ktoré do istej miery mapovalo problematiku rozvoja kultúry a filozofie na africkom kontinente od mytologických a náboženských foriem až po najvyššie prejavy vedeckého, technického a kultúrneho myslenia. Rokovanie malo výrazne protikolonialistické, protirasistické a protivojnové zameranie so zrejmovou tendenciou po africkej integrácii.

So záujmom sa stretlo aj rokovanie sekcie *Rasizmus a popretie kultúry*, ktoré riadil R. Steigerwald, komunista z NSR, ktorý vo svojom vystúpení objasnil triedne korene rasizmu. Všetci vystupujúci podčiarkli, že rasizmus znamená popretie kultúry, ostro kritizovali sociálny darwinizmus, avšak predstavitelia buržoáznej filozofie sa usilovali hľadať korene rasizmu vo zvláštnostiach ľudskej povahy, vyhýbali sa kritike rasizmu v jeho konkrétnej podobe, a ich chápanie kultúrneho humanizmu bolo v abstraktnej, nadhistorickej polohe.

*

Pre celkovú charakteristiku priebehu kongresu možno vyzdvihnúť, že kongres prebiehal v ovzduší, priaznivom pre vecný dialóg, otvorenú výmenu názorov.

V rámci prerokúvania hlavnej témy kongresu sa prezentovala široká paleta svetonázorových i metodologických východísk a koncepcií týkajúcich sa riešenia problematiky filozofie a kultúry. Hoci rokovanie neprekročilo rámec tejto prezentácie, možno z neho vyvodit' rad podnetov pre ďalšie teoretické rozpracovanie danej problematiky na pôde marxisticko-leninskej filozofie.

Rokovanie kongresu totiž presvedčivo dokumentovalo skutočnosť, že filozofia pôsobí na rozvoj kultúry v celej totalite svojich funkcií, že niet nezávislosti kultúrnej tvorby na boji svetových názorov. Pre našu prácu môžeme na základe získaných skúseností vyvodit' najmä tri závery: po prvé, upozorniť na potrebu *užšieho všestrannejšieho spojenia marxisticko-leninskej filozofie so všetkými oblasťami kultúry* a rozpracúvania problematiky vzťahov filozofie a umenia, umenia a ideológie, kultúrnej funkcie prírodovedného či technického poznania a pod. na vyššej úrovni; po druhé, zdôrazniť *rastúci význam rozvíjania marxisticko-leninskej teórie osobnosti*, najmä pokiaľ ide o jej prínos k cieľavedomému ovplyvňovaniu procesov tvoriacich obsah dialektiky spoločenského a individuálneho rozvoja, k vytváraniu optimálnych podmienok rozvoja socialistickej osobnosti. Treba mať na zreteli, že koncepcia človeka zaujíma v súčasnom ideologickom zápase socializmu s kapitalizmom naďalej jedno z kľúčových miest i po tretie poukázať na naliehavú potrebu venovať podstatne väčšiu pozornosť *rozpracovaniu problematiky hodnôt, osobitne socialistickej morálky*. Ide aj o vnútornú potrebu našej spoločnosti, pretože morálna vyspelosť, socialistická hodnotová orientácia pracujúcich je nevyhnutným predpokladom realizácie programu výstavby rozvinutého socializmu.

Plenárne rokovania kongresu, ale aj rokovanie mnohých sekcií a iných útvarov ukázali výraznú metodologickú i teoretickú nejednotnosť súčasnej buržoáznej filozofie v riešení prerokúvanej problematiky. Napriek spoločným znakom akými sú abstraktný humanizmus, jednostranný antropologizmus a individualizmus, ignorovanie triednych súvislostí, prevláda snaha vypracovať rôzne varianty riešenia v podstate známych ideí.

Pri prerokúvaní špeciálnych filozofických problémov (najmä pokiaľ ide o filozofiu vedy, logiku a metodológiu a pod.) sú zreteľné tendencie k deskriptívnemu empirizmu, jednostrannému forsírovaniu formalizačných postupov menovite modelovania a pod. V riešení otázok teórie poznania je príznačná svojrázna forma polarity subjektivismu a objektivismu, ktorá si zasluhuje v našej kritike primeranú pozornosť.

Ukázalo sa ďalej, že v súčasnej západnej filozofii je veľmi časté koketovanie s jednotlivými marxistickými tézami, ktoré sa však zaraďujú neorganicky do rámca krízovej buržoáznej filozofickej mentality. Ide o proces veľmi zložitý a protirečivý. Záujem o Marxovo dielo nie je vždy opravdivý, naopak, často smeruje úmyselne k zjednodušenému, či deformovanému výkladu. Tento fakt odráža zložitosť a vyostrenie súčasného ideologického zápasu, zahrnujúceho svojrázne formy reakcie buržoáznych ideológov na rastúci vplyv marxizmu-leninizmu a reálneho socializmu vo svete.

Kongres ukázal, že podobne ako v iných oblastiach dnešného medzinárodného vývoja je aj filozofický vývoj ovplyvňovaný zapojením rozvojových krajín do celkovej politiky a do všetkých oblastí kultúrneho života. Tento proces má rad pozitívnych efektov, najmä pokiaľ ide o jeho protimperialistické zameranie, pozície marxistickej filozofie sú však v ňom zatiaľ skromné.

Vystúpenia socialistických delegácií predstavovali solídnu obhajobu mar-

xisticko-leninských stanovísk; dokumentovali prednosti a prevahu metodologických a teoretických princípov marxistickej filozofie; získavali v radoch účastníkov kongresu rešpekt svojou logickou a vecnou argumentáciou.

Na rastúcu váhu marxistického filozofického myslenia v súčasnom svete možno nepriamo usudzovať aj zo skutočnosti, že veľká časť nových kníh, prezentovaných na výstave v rámci kongresu bola venovaná rôznym aspektom diela K. Marxa.

Pozitívnym momentom kongresu bola skutočnosť, že sa na program rokovania, či neoficiálnych diskusií nájstojčivo dostávali aj otázky zachovania mieru, boja proti hrozbe nukleárnej vojny. Jednoznačne prevažoval názor, že mier je základným predpokladom rozvoja ľudstva, kultúry i filozofie samotnej a že aj filozofi sa o jeho zachovanie musia teoreticky i prakticky zasadzovať. I keď tón udávali týmto diskusiám filozofi, stojaci na pozíciách marxizmu, resp. pokrokoví filozofi najmä z rozvojových krajín, aj predstavitelia buržoáznych filozofických smerov, napriek ich nehistorickému a netriednemu pohľadu, vo svojej prevažnej väčšine označovali problém vojny a mieru za globálny problém číslo jedna.

Zo skutočnosti, že zachovanie mieru a odvrátenie hrozby nukleárnej katastrofy je kľúčovou otázkou medzinárodného vývoja, treba vychádzať aj pri formulovaní úloh nášho filozofického frontu. Ide o aktívny prístup k vedeniu plodného dialógu s predstaviteľmi Západu, ktorí odmietajú vojnu ako prostriedok riešenia medzinárodných otázok. Ide však najmä o prínos nášho filozofického myslenia a poznania k lepšiemu využívaniu predností socializmu, k zvyšovaniu akcieschopnosti subjektívneho činiteľa v celej jeho štruktúre; k rozvoju moderných výrobných síl, ktorý je založený na pohotovom využívaní výsledkov vedeckotechnickej revolúcie; pretože boj za mier a boj za vedeckotechnický a sociálny rozvoj v podmienkach socializmu tvoria nerozlučnú jednotu.

Vladimír Cirbes